

OKOLJE

Prebivalstvo sveta povečuje globalne pritiske na vse bolj omejene, izčrpane vire okolja, zdravje planeta se slabša, podnebje spreminja, globalna biotska raznovrstnost se zmanjšuje, materialno blagostanje človeštva pa se na splošno povečuje. Podnebne spremembe so eden izmed temeljnih izzivov človeštva v naslednjih desetletjih. Vse bolj se uveljavlja prepričanje, da bi morali imeti ljudje po vsem svetu v načelu enako pravico do porabe virov in do minimalnega onesnaževanja okolja. Seveda pa naj bi vsak od nas imel tudi moralno dolžnost, da to svojo pravico uskladi z omejenostjo svetovnih naravnih virov in s sposobnostjo globalnih ekosistemov za absorpcijo onesnaževanja.

Slovenija se lahko ponaša z ohranjenostjo narave in ključnih virov okolja, izjemno pokrajinsko in biotsko raznovrstnostjo, ki je pomembna kakovost razvoja tudi v evropskem merilu. Opredelitev za trajnostni razvoj zahteva, da gospodarski razvoj gradimo na spoštovanju trajnostnih načel in sonaravnih usmeritev, visoki ravni zaščite okolja in narave ter zdravja ljudi. Povečali smo število varovanih območij, sistematično bomo spodbujali ohranjanje pokrajinske in biotske raznovrstnosti. Hkrati trajnostni razvoj tudi pomeni, da skušamo poiskati načine ohranjanja okoljskega bogastva, ki bodo omogočali in, kjer je to mogoče, tudi spodbujali gospodarski razvoj. Potrebno je upoštevati naravovarstvene kriterije, javnofinančne omejitve, možnosti sofinanciranja z evropskimi sredstvi ter prednostno financiranje ukrepov za višjo gospodarsko rast. Z vidika spodbujanja gospodarskega razvoja so strateško prednostni okoljski cilji do leta 2013 pretehtana, smotrna raba domačih naravnih virov in povečanje ekoučinkovitosti, zmanjšanje obremenjevanja vodnih virov in ozračja, umiritev prometnih okoljskih pritiskov, pospešena ekološka pridelava hrane in raznovrstni ukrepi za učinkovito ohranjanje izjemne biotske pestrosti.

Izboljšanje in ohranjanje kakovosti vodnih virov ter varstva morja in priobalnega pasu je ena naših izhodiščnih nalog. To bodo omogočili na novo določena vodovarstvena območja, poostren nadzor uporabe pesticidov, posodabljanje in izgradnja vodovodnega in kanalizacijskega omrežja ter čiščenje odpadnih voda, celovita, ekosistemska presoja načrtov za širjenje pristanišča in drugih dejavnosti v neposredni bližini morja. Učinkovito ravnanje s komunalnimi odpadki zahteva spodbujanje trajnostne potrošnje, predvsem pa dograjevanje regionalnih sistemov ravnanja z odpadki in sodobna odlagališča. Prekomerne emisije toplogrednih plinov glede na zahteve kjotskega sporazuma lahko prepreči politika bolj smotrne in varčne rabe energije in večja, a skrbno pretehtana raba obnovljivih virov.

Trajnostno upravljanje z naravnimi viri v kmetijstvu zahteva zmanjševanje kmetijskega obremenjevanja okolja. To pomeni, da Slovenija zaradi večplastnih pozitivnih učinkov podpira razvoj ekološkega kmetijstva kot modela trajnostne prakse v kmetijstvu, kot minimalni standard kmetijske prakse pa postavlja integrirano pridelavo. Cilj je zagotoviti večjo varnost hrane, varovanje okolja in narave, zdravo prehranjevanje, ohranjanje poseljenosti slovenskega podežolja in novo, sonaravno zasnovano evropsko konkurenčnost kmetijstva, agroživilstva in turizma.

Pričakovani razvoj varstva okolja v svetu in vplivi na Slovenijo

Planetarne težnje onesnaževanja in varstva okolja. Prebivalstvo sveta povečuje globalne pritiske na vse bolj omejene, izčrpane vire okolja. Zdravje planeta se slabša, podnebje spreminja, biotska raznovrstnost planeta se zmanjšuje, materialno blagostanje človeštva pa se na splošno povečuje. Pričakovane posledice podnebnih sprememb so eden izmed temeljnih izzivov človeštva v naslednjih desetletjih. Največja poraba naravnih virov in pritiski na okolje planeta so v gospodarsko razvitih državah, vendar pa se vse bolj uveljavlja prepričanje, da bi morali imeti ljudje po vsem svetu in prihodnje generacije v načelu enako pravico do pretehtane porabe virov in s tem povezanega sprejemljivega, minimalnega onesnaževanja okolja v okviru lokalnih in globalnih zmogljivosti okolja.

V zadnjih dveh desetletjih je v razvitem svetu prišlo do zavestnega ter odgovornega trajnostno sonaravnega ravnanja. Postopoma nastaja mreža novih, energetsko-surovinsko manj intenzivnih tehnologij, okoljsko odgovornih potrošniških izbir ter samo-omejitvenih življenjskih stilov. Ob ustreznih pravnih okvirih, upoštevanju vseh zunanjih stroškov proizvodnje in potrošnje, tehnološkemu razvoju, večji okoljski zavesti potrošnikov ter delovanju nevladnih okoljskih organizacij se odpirajo možnosti višje kvalitete življenja, ki bi ob upočasnenju rasti prebivalstva, podpori tehnologij optimizacij procesov, širjenju nizko surovinskih in energetskih tehnologij, produktov ter okoljsko odgovornih življenjskih stilov lahko na planetarni in državnih ravneh izpolnila kriterije trajnostnega razvoja. Ključno je vključevanje okoljske vzgoje, ekocentrične etike, trajnostno sonaravnih načel in vsebin v vse ravni izobraževanja ter oblike stalnega življenjskega usposabljanja. Prav tako je za usmerjanje ravnanja potrošnikov poleg ustrezne cenovne politike pomembna promocija okolju primerne načina življenja in poštene mednarodne trgovine.

Okoljska in prostorska globalizacija in Slovenija. Slovenijo označuje stabilizacija prebivalstva in prebivalstvenih pritiskov na okolje ter prostor, velika razpršenost, število in majhnost naselij, v evropskih razmerah ohranjena narava, izjemna pokrajinska in biotska raznovrstnost, a prekomerna poraba naravnih virov in ustvarjanje različnih oblik obremenjevanja okolja ter prostora. Okoljska globalizacija je tudi za Slovenijo v ospredje postavila načelo planetarne in medgeneracijske okoljske odgovornosti, torej trajno globalno sprejemljivost obsega porabe naravnih virov in obremenjevanja na prebivalca. Zato naj tudi Slovenija postane aktivnejši soudeleženec svetovnih okoljskih, prostorskih, razvojnih in drugih procesov. Slovenski potrošnik mora v svojo potrošniško izbiro v večji meri vgraditi tudi kriterije globalne odgovornosti, s podporo nakupov okolju prijaznih načinov pridelave hrane, proizvodov in storitev. »Ekologizacija potrošnje« prinaša tudi nove tržne priložnosti ter s tem nova delovna mesta. Eno najpomembnejši področij se nanaša na pitno vodo. Ta v sodobnem svetu postaja vse bolj cenjena strateška dobrina in Slovenija bi, ob ustreznem gospodarjenju z vodami, lahko v tem našla svojo priložnost. »Trajnostna potrošnja« in identiteta »zelenega potrošnika/ce« pa morata imeti sistemsko oporo tako v splošni kot politični kulturi in političnem delovanju. V procesu oblikovanja potrebnih ustanov za udejanjanje trajnostnega razvoja bo potrebno uresničiti večjo integracijo skrbi za (globalno) okolje in okoljsko pravičnost ter zaščito šibkejših udeležencev na trgu. Sedanji institucionalni ustroj daje preveliko težo zgolj tradicionalnim organizacijam s področja dela, kapitala in stanovskih organizacij.

Poročila o razvoju ugotavljajo, da se načelo trajnostnega razvoja v Sloveniji postopno uresničuje, vendar ob ohranjanju slabosti in neravnovesij pri vseh treh njegovih sestavinah (gospodarski, socialni in okoljski), veliki energetski ter snovni intenzivnosti in šibki

integraciji okoljskih, socialnih in gospodarskih vidikov razvoja. Načela trajnostnega razvoja in članstvo v EU zahtevajo sistematično in doslednejše vgrajevanje okoljskih načel, usmeritev in ukrepov v državne in lokalne politike, obnašanje podjetij in ustanov, v organizacijo materialnega življenja družine in posameznika.

Vloga nevladnih organizacij. Okolje je področje, na katerem v Sloveniji deluje največ nevladnih organizacij. Te so organizirane na lokalni, regionalni in državni ravni, močno pa so vpete tudi v mednarodno sodelovanje. Razvejanost nevladnih organizacij je pomembna kakovost, saj lahko prispevajo k oblikovanju politik in k njihovemu izvajanju (na primer s promocijo dobrih praks, obveščanjem). Pomemben pogoj za njihovo uspešno delovanje je bil zagotovljen z vključitvijo določb aarhuske konvencije o javnosti informacij v domačo zakonodajo varstva okolja. Zaradi občutljivosti področja pa je razumljivo, da med vlado in nevladnimi organizacijami dokaj pogosto prihaja do pomembnih vsebinskih razlik v stališčih – na primer pri oceni implementacije okoljskih predpisov, zahtevami po varovanju naravnih virov, zmanjševanju porabe energije, odrekanju določenim možnostim pridobivanja energije ali ravnanja z odpadki – zato je še toliko bolj pomembno aktivno prizadevanje za doseganje soglasja. Vlada si bo prizadevala za vzpostavitev dejanskega partnerskega odnosa pri iskanju odgovor na okoljska vprašanja ter nadaljevala s sofinanciranjem nevladnih organizacij. Opredeliti in vzpostaviti je treba možnosti za promocijo (npr. ozaveščanje in izobraževanje javnosti za trajnostno sonaravni razvoj) in izvajanje posameznih javnih funkcij, ki jih nevladne organizacije delno ali pa v celoti prevzamejo v izvajanje.

Stanje okolja v Sloveniji glede na EU in pričakovane trende

Stanje okolja in glavni viri obremenjevanja okolja v Sloveniji v obdobju 1990-2003. Slovenija se v razširjeni EU uvršča med gospodarsko srednje razvite države z relativno majhnimi razlikami med regijami, ki so se v obdobju tranzicije povečevale, v zadnjem času pa so opazni prvi znaki zaželenega dolgoročnega zniževanja. V okviru Evrope je naša država med državami z nadpovprečno ohranjeno naravo, rastlinskimi in živalskimi vrstami, veliko pokrajinsko in biotsko raznovrstnostjo ter kakovostnim bivalnim okoljem na pretežnem delu njenega ozemlja. Prisotna pa so prostorsko manjša območja intenzivne in večplastne pokrajinske degradiranosti, ki hkrati predstavljajo tradicionalna industrijsko-rudarska, torej tudi razvojno šibka območja. Prisotni so primeri nesmotrne rabe prostora, različni trendi prebivalstvenih in gospodarskih pritiskov na okolje ter velika energetska in materialna intenzivnost. Kakovost vodnih tokov se od leta 1992 dalje polagoma izboljšuje, dodatno pa bodo k izboljšanju prispevale čistilne naprave, ki so skladno s sprejetim programom v izgradnji. Zaskrbljujoče je stanje podzemnih voda in grožnje uporabe nevarnih kemikalij. Vsebnost nitratov in pesticidov v povprečju sicer že deset let pada, vendar so ponekod vrednosti še previsoke, zaradi česar so bili sprejeti strogi omejevalni ukrepi. Na področju zraka je opazna prepogosta prekoračitev mejnih vrednosti koncentracije ozona, na nastajanje katerega sicer močno vpliva vreme. Vzpostavljen je učinkovit sistem ravnanja z odpadki, postopno se urejajo številni problemi ravnanja s komunalnimi odpadki (npr. uveljavitev ločenega zbiranja, vključenost prebivalstva v redni javni odvoz se povečuje). Opazno je tudi vsakoletno povečanje ločeno zbranih komunalnih odpadkov (več kot 12% nastalih komunalnih odpadkov v letu 2002), vendar pa se skupne količine odpadkov na prebivalca, ki so sicer pod evropskim povprečjem, še vedno povečujejo.

Uradna ocena NPVO ugotavlja, da na večini področij (čiščenje odpadnih voda, kakovost vodotokov, obnovljivi viri energije, kmetijsko okoljski ukrepi, okoljske takse) sprejeti ukrepi

kažejo napredek in zagotavljajo doseganje ciljev. Za tista področja, kjer dosedanji ukrepi niso bili zadovoljivi, pa so v okviru NPVO sprejeti posebni operativni programi, kot jih tudi predvideva 6. akcijski program EU na področju okolja.

Primerjava stanja in trendov okolja med Slovenijo in drugimi evropskimi državami. Gospodarski razvoj in splošen dvig materialnega blagostanja v obdobju 1995-2003 je delno potekal tudi na račun kakovosti okolja, izčrpavanja naravnih virov Slovenije, uvoza surovin ter energije. Vendar je Slovenija glede izhodiščnega položaja za uveljavitev trajnostno sonaravnega razvoja po podatkih Svetovnega gospodarskega foruma (2004) v primerjavi z drugimi tranzicijskimi državami Evrope v bistveno bolj ugodnem izhodiščnem položaju, zlasti na gospodarskem in manj izrazito na okoljskem in socialnem področju. Kljub določenim zamudam je v obdobju 1995-2003 Slovenija na splošno uspela prilagoditi okoljsko zakonodajo sodobnim smernicam in trendom EU. Poročilo o razvoju (2005) pa ugotavlja, da strukturne spremembe gospodarskega razvoja še vedno neugodno vplivajo na okoljski razvoj, v obdobju 2000-2004 se je povečal obseg proizvodnje v ti. »umazanih« industrijah«. Slovenijo bremeni nadpovprečna intenzivnost kmetijstva po porabi gnojil in visoka energetska intenzivnost.

Slovenija se uvršča med evropske države s pičlimi neobnovljivimi naravnimi viri in veliko porabo naravnih virov na prebivalca. V primerjavi z državami EU-15 se Slovenija po večini kazalcev na prebivalca sicer uvršča med države z zmernimi pritiski na okolje, vendar po porabi naravnih virov in proizvodnji emisij na prebivalca (podobno kot druge gospodarsko razvite evropske države) nekajkrat presega za vse prebivalce sveta planetarno, trajno sprejemljivo raven. Primerjava ključnih kazalcev uveljavljanja trajnostnosti za države EU-15 in Slovenijo za 90. leta podčrtuje zlasti zelo veliko porabo materialov in energije na enoto ustvarjenega dohodka v Sloveniji. Za slovenski izvoz je značilen relativno velik delež surovinsko-energetsko in emisijsko intenzivnih industrijskih panog. V obdobju 1990-2001 so se po oceni Eurostata emisije toplogrednih plinov Sloveniji povečale, v EU-15 pa zmanjšale za 2%. Slovenijo označuje tudi razsipna raba prostora (in s tem povezana potrebna obsežna in obremenjujoča infrastruktura in raba energije), saj porabi za vsakega novega prebivalca 3-5-krat več prostora kot intenzivno poseljeni Danska ali Nizozemska. Delež predlaganih posebnih varovalnih območij evropskega pomena (35,5% ozemlja; Natura 2000) je največji med vsemi članicami EU-25.

Pozitivno lahko ocenjujemo ugotovitev, da gospodarski in poselitveni pritiski na okolje praviloma ne povzročajo nepovratnih sprememb v sestavinah okolja in opaznega zmanjševanja virov okolja Slovenije. Ključna, razvojno in varstveno zaskrbljujoča pa je skromna integriranost okoljskih sestavin blaginje v sektorske politike, zlasti industrijsko, prometno in kmetijsko. Obstoječi državni mehanizmi povečevanja konkurenčnosti podjetniškega sektorja postavljajo v ozadje oziroma ne vključujejo v zadostni meri okoljsko spodbudnih ekonomskih ukrepov. Eden ključnih zaviralnih dejavnikov potrebnega zmanjševanja energetske in emisijske intenzivnosti je velik delež energetske intenzivnih podjetij.

Načela in usmeritve trajnostne okoljske politike Slovenije v obdobju 2005-2013

Slovenijo označuje velika ohranjenost narave in virov okolja na večjem delu njenega ozemlja, izjemna pokrajinska in biotska raznovrstnost, praviloma ozemeljsko ožja (lokalno in delno mikroregionalno) območja prekomernih pritiskov na okolje in onesnaženih sestavin

okolja ter planetarno dolgoročno nesprejemljiva količina porabe naravnih virov in obremenjevanje okolja na prebivalca. Slovenija bo morala gospodarsko zmogljivost in način organizacije bivanja, dela in preživljanja prostega časa trajno prilagoditi zmogljivostim lastnih pokrajinskih in tudi planetarnega ekosistema. Članstvo v EU prinaša tudi obvezo spoštovanja trajnostnih načel in sonaravnih usmeritev 6. *okoljskega akcijskega programa EU*, ki zahteva visoko raven zaščite narave, okolja in zdravja. Ključne dolgoročne usmeritve Slovenije na področju narave in okolja so: (i) zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in prilaganje dejavnosti in načina življenja na spremembo podnebja; (ii) trajnostna raba naravnih virov s postopno prekinitvijo povezanosti med gospodarsko rastjo in pritiski na okolje; (iii) zagotoviti dobro stanje voda 2015 in (iv) zaustaviti upadanje biotske raznovrstnosti. Prepoznavanje trajnostnega razvoja je zavarovalna polica za zmanjšanje zdravstveno tveganih pritiskov na okolje, varnost in stabilnost Slovenije, njenih prebivalcev ter prebivalcev.

Slovenija se je že v SGRS opredelila za trajnostni razvoj in je dejansko dokaj uravnoteženo razvita, vendar so prevladujoči trendi v zadnjih letih neugodni. Dvig blaginje in kakovosti življenja bomo dosegli z usmeritvami in ukrepi ti. šibke trajnostnosti oziroma sonaravnosti. V obdobju 2005-2013 bo morala Slovenija pričakovan gospodarski napredek in dvig blaginje doseči ob učinkovitejši rabi virov okolja, ohranjanju narave in dvigu kakovosti bivalnega okolja. Po letu 2010 pa bo zlasti zaradi izčrpavanja virov okolja in trajno (globalno in lokalno) nesprejemljive porabe naravnih virov in obremenjevanja na prebivalca tudi v Sloveniji potreben odločnejši prehod k razvojno-okoljskemu modelu okrepljene trajnostnosti (sonaravnosti) in optimalnega ohranjanja naravnih virov Slovenije in njenih regij. Večja družbena ekonomska učinkovitost in dvig družbene blaginje sta pogojeni tudi z večjo prostorsko integracijo in sonaravnim prostorskim ter regionalnim razvojem. Kljub določenim oblikam izčrpavanja naravnih virov in prekomerni onesnaženosti sestavin okolja ima Slovenija prostorske, okoljske in naravne potencialne, da postane srednjeevropski model dobre trajnostne prakse, zlasti na področju sonaravne pridelave hrane, rabe vodnih virov, zaščite narave (Natura 2000) in obvladovanja ter zmanjševanja prometnih pritiskov.

Ob pričakovanem tehnološkem razvoju in prehajanju v energetsko učinkovitejšo informacijsko družbo je temeljni razvojno-varovalni cilj Slovenije zmanjševanje sedanje visoke rasti porabe energije vsaj na tisto, predvideno z Nacionalnim energetskim programom, ter stabilizacija v obdobju do leta 2020 (2025). Okoljsko sprejemljivo povečanje deleža zemeljskega plina in domačih obnovljivih virov energije je možno zgolj po predhodnih celovitih in strateško zasnovanih presojah vplivov na okolje. Poleg tega pričakovane, pretežno negativne posledice podnebnih sprememb zahtevajo učinkovite ukrepe za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov gospodarstva in gospodinjstev ter prilagajanje regionalnega razvoja, dejavnosti (npr. kmetijstva, upravljanja z vodami) in poselitve pričakovanim podnebnim spremembam. Ob tem ukrepi prilagajanja ne smejo povzročati dodatnih emisij toplogrednih plinov. V najkrajšem času je treba izdelati in sprejeti Nacionalni program ravnanja z radioaktivnimi odpadki. Pred iztekom življenjske dobe JE Krško je treba zagotoviti trajno odlaganje (polovice) nizko in srednje radioaktivnih odpadkov na območju države, rešitve za trajno odlaganje izrabljenega jedrskega goriva pa je treba poiskati v sodelovanju s širšo mednarodno skupnostjo (v okviru EU), ob zaželenem sodelovanju nevladnih organizacij.

V prihodnjih letih bo projekt Natura 2000, razglasitev in ohranjanje posebnih varstvenih območij po ptičji in habitatni direktivi EU prednostna naravovarstvena naloga. Relativno neokrnjena narava in kulturna, skrbno negovana ter poseljena pokrajina v pretežnem delu

Slovenije je eden izmed pogojev visoke kakovosti življenja in bivanja. Naravne kakovosti slovenskega prostora so vrednota, ki jo Slovenija prinaša v EU, in so hkrati lahko njena primerjalna razvojna prednost oziroma priložnost. Ob tem je potrebno z ustreznimi politikami oziroma prostorsko regulativo (različni varstveni režimi oziroma izvzetja) omogočiti v območjih strožjih varstvenih režimov dosledno ohranjanje naravne prvobitnosti in v drugih območjih varovanja preprečiti, da bi se iz priložnosti spremenile v pretirano omejevalen dejavnik gospodarskega in socialnega razvoja. Naravno kakovost slovenskega prostora je treba uveljaviti kot kakovost za celotno EU, kar implicira tudi skupno odgovornost in porazdelitev bremen njenega ohranjanja na velikem deležu našega ozemlja. Posebno pozornost je treba nameniti tudi varovanju občutljivega morja in prostorsko zelo omejenega obalnega ekosistema na 46,6 km obale, kar dejansko preprečuje nemoteno širjenje gospodarskih dejavnosti in naselij.

Za uresničitev gornjih usmeritev je potrebno razviti prožne mehanizme varstva okolja in doslednega učinkovitega nadzora izvajanja okoljskih zakonov, predpisov in standardov in povečati zmogljivost različnim nevladnim okoljskim organizacijam za ozaveščanje, motiviranje, informiranje in svetovanje državljanom/kam ter jim omogočiti enakopravnejše vključevanje v procese odločanja. Za spremembo razvojnega vzorca so prav tako pomembne: (i) sprememba makro gospodarskih okvirov v smeri okoljsko napredne države; npr. okoljska reforma javnih financ oziroma na posameznih poljih že uporabljena ozelenjena (okoljska) davčna reforma s povečanjem davčnih obremenitev na rabo okoljskih dobrin in razvrednotenje okolja, upoštevanjem merila neškodovanja okolju pri subvencijah (tudi v kmetijstvu) in hkratnim zmanjševanjem fiskalnih obremenitev dela, (ii) aktivna politika internalizacije okoljskih praks v državni upravi oz. javnih institucijah ("zelena javna naročila", "zasebno-javno partnerstvo za učinkovito rabo energije"), (iii) državne podpore in medijske promocije okoljsko ustreznih državljskih in potrošniških praks.

Temeljne okoljske sestavine prihodnjega razvoja Slovenije v okviru EU do leta 2013 so torej zlasti: (i) gospodarno ravnanje z odpadki, izboljšanje snovne učinkovitosti, preprečevanje nastajanja odpadkov (alternativa iz javne razprave=Slovenija brez sežigalnic oziroma moratorij za gradnjo sežigalnic do leta 2013-2015) in izboljšanje kakovosti vodnih virov, (ii) zmanjšanje prekomerne emisije toplogrednih plinov po Kjotskem sporazumu kot prvemu koraku in drugih zračnih emisij do leta 2010 po protokolu iz Goeteborga, (iii) ob rasti porabe energije, ki ne bo preseгла tiste, določene z nacionalnim energetske programom, ter ob povečevanju gospodarske rasti z energetske neintenzivnimi investicijami v skladu s cilji Strategije, se bo zmanjšanje energetske intenzivnosti približalo 3,5% letno (alternativa iz javne razprave= 3,5 % letno izboljšanje energetske učinkovitosti); zmogljivostim okolja, naravnim virom in ohranjanju narave prilagojeno povečanje rabe obnovljivih naravnih virov, (v) povečanje deleža ekološkega kmetijstva na 15 % (dodatna alternativa iz študije Anamarije Slabe=20 %) in zmanjšanje pritiskov intenzivnega kmetijstva v prodnih ravninah s podzemno vodo, (vi) zmanjševanje razpršenosti primestne suburbanizacije, obvladovanje cestnih okoljskih pritiskov, industrijskega obremenjevanja okolja in problematike odpadkov, (vii) policentrični, nosilnosti okolja prilagojen poselitveni in gospodarski razvoj (koncept decentralizirane koncentracije, reurbanizacija namesto razpršene gradnje), ohranjanje poseljenosti podeželja in robnih območij, (viii) gradnja skupnih infrastrukturnih (npr. prometnih in energetskih) koridorjev v okviru regionalnih zmogljivosti okolja in spodbujanje razvoja javnega prevoza ter prevoza po železnici, (ix) razglasitev posebnih varstvenih območij po ptičji in habitatni direktivi ter določitev varstvenih ciljev in varstvenih usmeritev na teh območjih (na okoli 35% ozemlja države) ter območij varovanja vodnooskrbno pomembnih virov pitne vode (kraški izviri, območja talne vode), (x) okrepljena prizadevanja

za ohranjanje obstoječega, okvirnega razmerja med gozdnimi, kmetijskimi in pozidanimi (in drugimi neproduktivnimi) površinami, (xi) sanacija okolja v geografsko zaokroženih območjih večplastne pokrajinske degradacije - zlasti v Zasavju, Zgornji Mežiški dolini, območju Celja in Šaleški dolini (nadaljevanje uspešne sanacije).

Opredelitev ključnih okoljskih problemov, okoljske politike, ciljev in usmeritev za reševanje do leta 2013

Skupna okoljsko-razvojna značilnost je skromna ali zgolj delna integracija okoljevarstvenih zahtev v sektorske politike in potrošniške vzorce. Razvoj novih skupin in institucij, ki v svoje delovanje vključujejo vse dimenzije trajnostnega razvoja in se umeščajo med tržno in administrativno racionalnost, je prepočasen in predstavlja oviro za hitrejšo in doslednejšo uveljavljanje načel in prakse trajnostnega razvoja.

Ključna izhodišča za določanje prednostnih nalog okoljske razsežnosti SRS do leta 2013 so: (i) ocena stanja okolja in prevladujočih trendov v Sloveniji, (ii) razvojno-varovalna ocena naravnih virov Slovenije in (iii) povezanost in vključenost ključnih okoljskih ciljev in prednostnih nalog Slovenije v udejanjanje 6. okoljskega akcijskega programa EU. Ob upoštevanju načel ohranjanja delno načetih virov okolja Slovenije in njenega odgovora na gospodarske trende globalizacije, načela šibke sonaravnosti, prekinitve povezave večje rabe naravnih virov in gospodarske rasti ter mednarodnih okoljskih obveznosti Slovenije (in EU) so ključni okoljski cilji in prednostne naloge na področju varstva okolja do leta 2013 naslednji:

1. Dobro stanje voda do 2015, zmanjševanje posledic hidroloških suš ter škodljivega delovanja voda ter trajnostna raba vode na podlagi ekonomske cene vode.
2. Zmanjšanje količin odpadkov s spremembo proizvodnih in porabniških vzorcev, tehnološkimi izboljšavami, ekonomskimi ukrepi, s promocijo in ozaveščanjem javnosti ter s povečevanjem snovne učinkovitosti.
3. Zmanjševanje emisij toplogrednih plinov.
4. Umiritev prometnih pritiskov na okolje.
5. Okrepitev vloge kmetijstva in gozdarstva pri trajnostnem upravljanju z naravnimi viri;
6. Ohranjanje pokrajinske in biotske raznovrstnosti.
7. Zmanjšanje degradacije okolja v večplastno onesnaženih širših območjih (Zasavje, Mežiška dolina, urbano območje Celja in Šaleška dolina) in kritično onesnaženih manjših območjih.
8. Pospešena integracija okoljevarstvenih zahtev v sektorske politike in potrošniške vzorce. To pomeni integracijo in hitrejšo vgrajevanje trajnostnih, sonaravnih načel in ukrepov v gospodarstvo, storitvene dejavnosti, javni sektor, gospodinjstva, rabo prostora; smotrno rabo neobnovljivih in obnovljivih naravnih virov; zmanjšanje okoljskih tveganj zaradi razpršenih točkastih virov onesnaženja, prekinitve povezave med pritiski na okolje in gospodarsko rastjo.

247. V svojem delovanju na področju varstva okolja bo Slovenija upoštevala tudi prednostne naloge 6. okoljskega akcijskega programa EU (do leta 2010), s katerim se je EU opredelila za trajnostni razvoj.

Prednostni cilji Slovenije na področju *izboljšanja in ohranjanja kakovosti vodnih virov* do leta 2013 so: (i) zmanjšanje obremenjevanja iz točkastih virov (naselja, industrija,

živinorejske farme), (ii) zmanjšanje obremenjevanja iz razpršenih virov (intenzivno kmetijstvo, nestrnjena poselitev, cestni promet), (iii) sanacija in preprečitev neustreznih posegov v vodno okolje in (iv) prilagoditev porabe in obremenjevanja vodnih virov pričakovanim podnebnim spremembam. Potrebno je ohranjati in vzdrževati jezove (zadrževanje hudourniških voda) ter izvajati renaturacije. Do leta 2015 je potrebno doseči stanje t.i. dobrega stanja voda, kar zahteva vključitev koncepta politike EU na področju upravljanja voda v ostale sektorske politike. Za doseganje teh ciljev je razen smotrne rabe vode ključno zmanjševanje posledic odpadnih voda s pomočjo: (i) čiščenja in gradenj čistilnih naprav največjih onesnaževalcev, (ii) prednostnega čiščenja odpadnih voda v hidrogeografskih zaledjih vodnooskrbno pomembnih virov pitne vode (kraški izviri, območja talne vode) in občutljivih območjih ter (iii) zmanjšanje drugih točkastih in razpršenih pritiskov na okolje v vodovarstvenih pasovih. Na vodovarstvena območja se usmerja dejavnosti (npr. ekološko kmetijstvo), ki omogočajo prostorski razvoj in skladno z vodovarstvenim režimom ne ogrožajo kvalitete vodnih virov.

Upravljanje z vodami v pogojih klimatskih sprememb. Urejanje voda z namenom zmanjševanja škodljivih posledic delovanja voda, tako zaradi prekomernih kot zaradi nezadostnih padavin, je predpogoj za varno in zdravo življenje ter predpogoj za enakomeren gospodarski razvoj. Na teh podlagah je primarni cilj upravljanja z vodami usmerjen v celovito in trajnostno naravnane ureditve za zagotavljanje zadostnih vodnih količin, tako za vodooskrbo prebivalstva s pitno vodo, kakor tudi za druge rabe ter za zagotavljanje celovitih ukrepov za varstvo pred škodljivimi posledicami prekomernih padavin, predvsem poplavami in plazovi. Gospodarske dejavnosti (zlasti kmetijstvo) in poselitev bo potrebno na državni in regionalni ravni prilagoditi pričakovanim posledicam podnebnih sprememb, vključno z zmanjšanimi samočistilnimi zmogljivostmi vodnih virov.

S tem namenom je potrebno zagotoviti posodobitev in izboljšanje hidrometeorološkega napovedovanja in načrtovanje rabe prostora tako, da bo gradnja vodne infrastrukture za varstvo in zagotavljanje zadostnih vodnih količin za rabo, ter vodne infrastrukture za celovito varovanje pred škodljivim delovanjem voda v ekonomsko sprejemljivih in za gospodarski razvoj obvladljivih mejah.

Prednostni cilji Slovenije na področju *zmanjševanja obremenjevanja okolja s komunalnimi odpadki* do leta 2013 so: (i) zmanjšanje nastajanja in nevarnostnega potenciala odpadkov na izvoru, (ii) povečanje zlasti snovne uporabe, predelave odpadkov in zapiranje krožnih snovnih tokov, (iii) postopna sanacija neurejenih odlagališč odpadkov. Na državni ravni se načrtuje in začne izvajati hierarhično zasnovan regionalni sistem gospodarjenja z odpadki s temeljnimi osmimi regijskimi centri ravnanja z odpadki, reciklažo ter odlaganjem preostankov po načrtovani toplotni obdelavi odpadkov v eni ali dveh energetskih napravah s hkratnim izkoristkom energije, za nekatere vrste odpadkov oziroma njihovih preostankov, katerih ni mogoče predelati (alternativa iz javne razprave=moratorij za gradnjo sežigalnic odpadkov do leta 2015). Potrebno pa je dati še večji poudarek drugim načinom ravnanja z odpadki (zmanjševanje količin odpadkov, ponovna raba, predelava, zapiranje krožnih snovnih tokov itd.).

Prednostni cilji Slovenije na področju *zmanjševanja emisij toplogrednih plinov* do leta 2013 so: (i) stabilizacija in smotrna raba energije ter umiritev emisij CO₂ iz energetike, (ii) umiritev naraščanja CO₂ iz cestnega prometa in (iii) zmanjšanje emisij drugih toplogrednih plinov. Slovenija je z ratifikacijo Kjotskega protokola sprejela obveznost zmanjšanja vseh toplogrednih plinov za 8 % v obdobju 2008-2012 glede na izhodiščne emisije v letu 1986. Po

Operativnem (vladnem) programu zmanjševanja emisij toplogrednih plinov se zmanjševanje povezuje zlasti z dodatnimi ukrepi v največjih virih, v energetiki (pri rabi in pretvarjanju energije) in prometu. Za uresničenje zgornjega cilja mora energetska razvoja Slovenije do leta 2013 v ospredje postaviti ukrepe varčevanja v smeri zmanjšanja rasti porabe energije največ do ravni, določeno z nacionalnim energetskim programom, kar bo ob povečevanju gospodarske rasti z energetske neintenzivnimi investicijami v skladu s cilji Strategije omogočilo, da se bo zmanjševanje energetske intenzivnosti približalo 3,5% letno. S tem bi Slovenija do leta 2013 več kot razpolovila sedanji presežek nad povprečjem EU-15 in se uvrstila med energetske učinkovitejše države. Uvožena fosilna goriva se naj nadomešča z rabo tehnološko in gospodarsko izkoristljivih potencialnih obnovljivih virov, ob upoštevanju prostorske, okoljske in družbene sprejemljivosti. Povečevanje deleža obnovljivih virov energije naj bi bilo torej prednostno namenjeno postopni zamenjavi neobnovljivih virov energije (ne pa zadovoljevanju novih, dodatnih potreb po energiji=črtati). Temeljni pogoj za uresničitev takih usmeritev je večplastna državna podpora energetske, surovinske in emisijske manj zahtevnim gospodarskim in infrastrukturnim sistemom ter gospodinjstvom.

Eden največjih izzivov, povezanih tudi z zmanjševanjem emisij toplogrednih plinov, je umiritev prometnega obremenjevanja, ki najhitreje narašča. Prednostni cilji Slovenije na področju *umiritve prometnih pritiskov na okolje* do leta 2013 so: (i) umiritev in zmanjšanje prometnih emisij, (ii) zmanjšanje hrupa zaradi cestnega prometa in (iii) približevanje območij bivanja in dela. Slovenija bo podpirala razvoj tistih prometnih sistemov, ki omogočajo manjšo porabo energije na prevoženi km in prinašajo čim manj negativnih vplivov na okolje. To pomeni prednostno podporo javnemu prometu, razvoju kolesarskega omrežja in druge ukrepe, ki lahko vsaj umirijo rast osebne potniškega prometa in prometnih emisij ter zmanjšajo izpostavljenost hrupu. Pospešena modernizacija javnega potniškega in železniškega tovornega prometa morata postati temeljna državna in mestna prometna cilja. Razvoj celotnega sistema javnega potniškega prometa je treba razvijati v kombinaciji med tirnimi, cestnimi in pomorskimi prevozi, s poudarkom na železniškem javnem potniškem prometu v smereh V. in X. prometnega koridorja skozi Slovenijo. Dolgoročno so ključni ukrepi prostorske in skladnejše regionalne politike, ki naj približajo območja dela, izobraževanja in bivanja ter s tem zmanjšajo obseg dnevne migracije. Temeljno je načrtovanje in gradnja regionalnih zmogljivih, integralnih (tirni in cestni prevoz, sposoja koles) javnih prometnih sistemov. Za realizacijo teh ukrepov so ključni tehnološki, finančni, zakonodajni in prostorski ukrepi. Eden pomembnejših instrumentov je spodbujanje nakupov novih osebnih vozil na alternativna goriva in z manjšo porabo goriv.

Slovenija mora doseči, da bo pričakovano povečanje tovornega cestnega prometa na evropskih prometnih koridorjih, zlasti v zelo občutljivih alpskih in predalpskih dolinah in kotlinah, kjer so zaradi pogoste temperaturne inverzije in slabše prevetrenosti omejene samočistilne zmogljivosti, razumljeno kot skupen evropski problem in se bo tako tudi reševalo, med drugim z dopuščanjem omejitev prometa in razvojem evropskih inteligentnih transportnih sistemov. Slovenija se priključuje enotni strategiji Evropskih železnic, ki v dokumentu, ki so ga podpisale Mednarodna železniška zveza, Skupnost evropskih železnic, Mednarodna zveza javnega prevoza in Zveza evropske železniške industrije, določa, da je treba do leta 2020 doseči naslednje cilje: (i) dvig tržnega deleža železnic, v potniškem prometu z 6% na 10% in v tovornem prometu z 8% na 15%; (ii) potrojitev produktivnosti zaposlenih pri železnicah; (iii) 50% prihrank zaradi učinkovitejše rabe energije; (iv) 50% zmanjšanje onesnaževanja zraka; (v) povečanje zmogljivosti infrastrukture, sorazmerno s cilji glede prometa.

V skladu s sodobnim pojmovanjem kmetijske politike je potrebno *okrepiti vlogo kmetijstva pri trajnostnem upravljanju z naravnimi viri, varstvu okolja in narave ter zagotavljanju varne hrane*. Primerjava intenzivnosti slovenskega kmetovanja z evropskim pokaže, da je poraba NPK mineralnih gnojil v Sloveniji nekoliko višja kot v povprečju v evropski petnajsterici, po deležu ekološke pridelave pa se je Slovenija že precej približala Evropski uniji. Intenzivnost poseka lesa je v Sloveniji relativno nizka, hkrati pa se nenačrtovano povečuje površina gozdov. Z razvojem se povečujejo tudi tveganja za sicer sorazmerno visoko raven varnosti hrane. Doslej je bil poudarek na poostrenem nadzoru, ki pa je preveč administrativen in razpršeno organiziran ter premalo v funkciji ekonomskega razvoja. Prednostne usmeritve na tem področju so: (i) razvoj kmetijske pridelave v smeri integrirane pridelave kot standarda ter povečevanje deleža ekoloških kmetij kot trajnostno optimalnega ukrepa; (ii) povečanje intenzivnosti poseka lesa v skladu z gozdnogospodarskimi načrti gospodarskih enot ter uporabe v gospodarske in energetske namene; (iii) uveljavljanje varnostnih standardov pri reji živali, etičnega ravnanja z živalmi in zagotavljanje sledljivosti proizvodov; (iv) povezovanje ukrepov kmetijske, gospodarske, regionalne in zdravstvene politike na področjih varnosti hrane in spodbujanja zdravega prehranjevanja; v oblikovanje in spremljanje ukrepov vključiti tudi politiko varstva potrošnikov in nevladne organizacije na tem področju.

Zaradi družbeno koristnih funkcij in vodnoekološke občutljivosti kraških območij in prodnih ravnin na kmetijsko obremenjevanje pomeni bistveno okrepljena vloga in visok delež ekološkega kmetijstva eno izmed ključnih načinov uresničevanja sonaravnega razvoja Slovenije. Vzpostaviti je potrebno državni monitoring onesnaženosti tal.

Slovenija ima dragoceno in zelo občutljivo naravo, živali in rastline, ki so vrednote sama po sebi in hkrati nenadomestljiva podlaga našega obstoja in napredovanja, saj je antropogeno gospodarstvo vključeno in soodvisno od širšega sistema gospodarstva narave. Zato je v posameznih območjih (npr. v Triglavskem narodnem parku) potrebno zagotoviti varovanje narave v obliki, ki je čim bližja njeni prvobitnosti in izvajati tudi projekte renaturacije. Prednostni cilji Slovenije na področju *ohranjanja (po)krajinske in biotske raznovrstnosti* do leta 2013 so preprečevanje zmanjševanja: (i) (po)krajinske in ekosistemske raznovrstnosti, (ii) raznovrstnosti habitatov in vrst ter (iii) genske raznovrstnosti. Te cilje je z različnimi okoljevarstvenimi in naravovarstvenimi ukrepi mogoče doseči na zavarovanih in tudi izven zavarovanih območij. Slovenija predlaga uvrstitev 35,5% njenega ozemlja v evropsko omrežje posebnih varstvenih območij (Natura 2000). Za udeležanje varovanja je pomembno ustrezno pritegniti prebivalce zavarovanih območij ter spodbujanje varovalnim režimom prilagojenega gospodarjenja, obiskovanja in bivanja, hkrati pa varovalne režime zasnovati tako, da bodo omogočali celovit razvoj tudi na varovanih območjih. V ospredju bodo ukrepi za povečevanje sonaravnih praks v kmetijstvu, gozdarstvu, lovstvu in ribištvu ter dopolnilnih dejavnosti in ukrepi za preprečevanje negativnih posegov gospodarstva v odločujoče naravne procese. Nujna je prepoznavnost varovanja narave, biotske raznovrstnosti tudi kot ekonomske razvojne prednosti in priložnosti, ki jo bo potrebno izkoristiti ob pogajanjih z EU ob pridobivanju dodatnih sredstev za varovanje in razvoj območij Nature 2000.

Zaradi velike gozdnosti Slovenije se ne spodbuja povečevanja gozdnih površin.

Prednostni cilji Slovenije na področju *zmanjšanja degradacije okolja v večplastno onesnaženih širših območjih* do leta 2013 so: (i) zmanjšanje kritične in dolgotrajne onesnaženosti sestavin okolja, (ii) odprava starih okoljskih bremen in (iii) hkratna okoljsko-razvojna prenova in okolju prilagojeni posegi. Kakovost bivalnega okolja je potrebno prednostno izboljšati v širših, geografsko zaokroženih geografskih območjih in ožjih območjih največje in večplastne degradacije. Ta območja (Zasavje, Mežiška dolina, urbano

območje Celja, Šaleška dolina) je treba obravnavati kot posebno razvojno in prostorsko problemsko kategorijo, s poudarjeno okoljevarstveno (preventivno in tudi zelo izrazito kurativno) varovalno zasnovo ukrepov prostorske in regionalne politike. Tudi na območju Idrije (posledice dolgotrajne predelave živega srebra), Anhovega (azbest), Rudnika urana Žirovski vrh in še nekaterih drugih manjših, okoljsko problematičnih območjih, je potrebna prednostna sanacija okolja in zaščita zdravja prebivalstva. Istočasno morajo ukrepi politike dosledno preprečevati nadaljnje obremenjevanje okolja v teh območjih.

Slovenija bo *spodbujala razvoj in uporabo okoljskih tehnologij*, ki lahko pospešijo gospodarski razvoj, povečujejo konkurenčnost, zmanjšajo porabo energije in surovin ter hkrati neposredno zmanjšujejo obremenjevanje okolja, zlasti z emisijami in odpadki. Osnovni cilji na tem področju so (i) razvoj novih okoljskih tehnologij, (ii) izboljšanje in pospešitev prenosa okoljskih tehnologij v uporabo, ter (iii) znižanje tveganj investitorjev pri investicijah v okoljske tehnologije. Glavni ukrepi za doseganje teh ciljev so: (i) določitev prioriteten okoljskih tehnologij in njihovih ciljnih učinkov na okolje ter razvoj gospodarstva, (ii) vključitev gospodarskih in raziskovalnih subjektov v aktivnosti iz EU programa o okoljskih tehnologijah, (iii) oblikovanje finančnih instrumentov za delitev tveganja pri investiranju v okoljske tehnologije ter za spodbujanje tehnologij obnovljivih energijskih virov in energijsko ter snovno učinkovitih tehnologij, (iv) spodbujanje nabav (javnih in privatnih) okoljskih tehnologij ter okolju prijaznih proizvodov in storitev, vključno s krepitvijo okoljske zavesti podjetij in potrošnikov (promocija prehoda »od količine h kakovosti«, promocija razmišljanja na način celotnega življenjskega kroga proizvodov)

Prednostni cilji Slovenije na področju *integracije okoljevarstvenih zahtev v sektorske politike in potrošniške vzorce* do leta 2013 so: (i) nadaljevanje okoljske davčne reforme, (ii) zelena javna naročila in (iii) državne podpore in medijske promocije okoljsko ustreznih državljanskih in potrošniških praks. Pri okoljski davčni reformi gre za znižanje davkov na dohodke od dela in sočasno povišanje davkov na onesnaževanje okolja, ukinitvev izjem pri obdavčevanju z ekološkimi taksami in davki, upoštevanje merila okoljske neškodljivosti pri dodeljevanju subvencij (tudi kmetijskih), državna podpora okolju prijazne proizvodnje in potrošnje in internalizacijo okoljskih stroškov v cenah proizvodov in storitev. Pri zelenih javnih naročilih gre za to, da se pri nakupu proizvodov in storitev preko javnih naročil poleg uveljavljenih kriterijev in meril upoštevajo tudi trajnostni razvojni kriteriji (vpeljevanje zelenih javnih naročil). Prednostno se naj podpirajo in promovirajo multiplikativni ukrepi kot so ekološki izdelki, varčevanje z energijo, nakupovanje preko interneta, sofinanciranje podjetniških projektov proizvodnje ekoloških izdelkov in storitev ter promocija že obstoječih takih izdelkov in storitev ter podjetniških projektov uvajanja dela na domu.